

Samocenzura, družinske interpretacije in vpliv uradne pripovedi na avtobiografije žensk

Irena Selišnik

Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za zgodovino, Aškerčeva 2, Ljubljana
<https://orcid.org/0000-0002-8834-8735>
irena.selisnik@ff.uni-lj.si

Članek primerjalno analizira avtobiografije treh žensk, Elvire Dolinar, Minke Govekar in Marice Bartol. Njihovi spominski zapisi so umeščeni v kontekst žanra slovenske avtobiografije, ki se je razvil konec 19. stoletja. Vse tri sodijo med protagoniste slovenskega ženskega gibanja, bile pa so tudi pisateljice, prevajalke in publicistke. V članku je predstavljena njihova interpretacija lastne življenjske zgodbe, tematizirane so pripovedi in argumentacije ter stil pripovedi, ki se včasih izreka, včasih pa molči o pomembnih življenjskih odločitvah. Njihove življenjske zgodbe so postavljene v širši zgodovinski kontekst, hkrati pa je njihova interpretacija lastne zgodbe soočena z interpretacijami njihovih življenj v očeh njihovih družinskih članov in z »uradno pripovedjo«. V tem okviru razprava pokaže, kako lahko v besedilu prepoznamo samocenzuro in kaj je bil njen predmet, prikazane pa so tudi tematske sorodnosti besedil ter razlike med njimi.

Ključne besede: slovenska književnost / slovenske pisateljice / 19. stoletje / avtobiografija / samocenzura / Dolinar, Elvira / Govekar, Minka / Bartol, Marica

Spomin na pisateljice in številne publicistke iz časa vzpona ženskega gibanja s konca devetnajstega in začetka dvajsetega stoletja živi v številnih monografijah, v katerih so predstavljene tudi njihove življenjske zgodbe (*Pozabljena polovica*, 2007; *Po svoji poti*, 2021; *Splošno žensko društvo 1901–1945*, 2003; *Nepozabne*, 2020; idr.).¹ Pogosto so bili podlaga za te objave ravno njihovi zapisani spomini ali intervjujski zapisi, podani na podlagi vprašanj urednic ali novinark. Ti skromni avtobiografski zapiski, nekateri objavljeni, drugi ne, s svojim zgovornim molkom ali poudarki veliko povedo o avtoricah in času, v katerem so ustvarjale, tudi o stvareh, o katerih ni slutnje v

¹ Članek je nastal v okviru raziskovalnega programa P6-0235 Slovenska zgodovina, ki ga sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

uradnih biografijah. Pred našimi očmi se ob branju vzpostavi zgodba ustvarjalke, aktivistke, pisateljice, ki skuša koherentno in običajno na zelo omejenem prostoru pripovedovati svojo zgodbo, lastno subjektivno doživetje sveta, in pri tem ustvarja osebno identiteto (Koron, »Avtobiografija«). V zapiskih ego dokumentov se jaz ne/namerno razkriva ali prikriva (Perenič 429). Prav vprašanji, kako so svojo zgodbo z avtobiografskimi zapiski osmislile tri intelektualke in akterke ženskega gibanja s preloma stoletja, pri tem interpretirale svoja življenja ter na kakšen način in pod kakšnimi pogoji je v njihovo pripoved vdirala samocenzura, bosta osrednja tema pričujočega članka. Prav tako se bo tekst ukvarjal z vprašanji, s kakšnimi vrednotami, omejitvami in družbenimi pravili je bila samocenzura povezana in kako so nanjo vplivale družbene razmere tistega časa. In končno se bo spraševal tudi, kako je dejstvo, da so bile avtorice ženskega spola, vplivalo na samocenzuro. Razprava temelji na časopisnih in arhivskih virih ter intervjujih z družinskimi člani, njen namen pa je, poleg kontekstualizacije samocenzure in spola, pokazati tudi na razmerja spopada med oblastjo in pozabo oziroma molkom.

Žanr avtobiografije

V pričujočem tekstu bodo zapisane življenjske zgodbe brane in razumljene kot nefikcijske avtobiografije, torej v njih ne gre za literarne tekste in fikcijske prvoosebne pripovedovalke, ampak za vsem prepoznavne identitete pripovedovalk, ki so v avtobiografiji fiksne, kar pomeni, da v njih ni distance med pisočim in doživljajskim jazom, teksti pa so jasne samoreprezentacije (Koron, »Roman« 192). Piske spominov tako ponavadi ponujajo koherentno »lastno življenjsko zgodbo«, kontinuirano pripovedovanje od rojstva do poznejših obdobj življenja brez kakršnegakoli dvoma, da so dogodki, o katerih pripovedujejo, del pripovedovalkega življenja (Mihurko Poniž, »Začetki« 250). Predstavljena je samopodoba njihovega življenja, pri čemer se avtorice trudijo biti »objektivne«, hkrati pa ponujajo vpogled v posameznikovo individualno doživetje življenja v socialnih, gospodarskih, pravnih in tudi drugih razsežnostih (Perenič 429).

V sedemdesetih in osemdesetih letih minulega stoletja je v zgodovini pisju zaživelo navdušenje za zblížanje z avtorsko osebnostjo iz preteklosti, kar je zlasti v devetdesetih letih s svojo kompleksno koncepcijo *ego dokumentov* še dodatno spodbudil Winfried Schulz (Perenič 429). Le redki slovenski zgodovinarji, denimo Bogo Grafenauer, Marta

Verginella ali Igor Grdina, so doslej uporabili avtobiografije kot zgodovinski vir (gl. Grafenauer; Verginella, »Zgodovinopisna«; Grdina), sicer pa je bilo slovensko zgodovinopisje dolgo zadržano do njihove rabe, saj naj bi jih preveč določala »subjektivnost« in naj bi bili zato bolj nezanesljivi (Verginella, »Zgodovinopisna« 95). Vendar pa so se tako kot drugod pod vplivom paradigmatških obratov od makrozgodovine k mikrozagodovini in pod vplivom vzpona kulturne zgodovine ter uveljavitvijo metod zgodovinske antropologije tudi v slovenskem zgodovinopisju začele dogajati spremembe. Nastajati so začele drugačne zgodovinske študije, ki so želele zaobjeti vsakdanje življenje in »prodreti v duhovnost, v zavest ter podzavest človeka in družbe neke preteklosti« (Luthar 182). Avtorji so se usmerili k manj raziskanim socialnim in socialnozgodovinskim temam. Nastale so študije, ki so v celoti temeljile na avtobiografskih virih, denimo študija Andreja Studna in Katarine Kobilica *Volja do dela je bogastvo: Mikrozagodovinska študija o ljubljanskem stavbnem podjetniku Matku Curku (1885–1953) in njegovi družini* (1999) ali delo Marte Verginelle *Suha pašta, pesek in bombe: Vojni dnevnik Bruna Trampuža* (2004). Prav tako trenutno pospešeno izhajajo različni avtobiografski viri (Verginella, »Zgodovinopisna« 100), aktualizirani v kontekstu različnih obletnic, kot je bila denimo stoletnica prve svetovne vojne.²

Sam žanr avtobiografije se je sicer na Slovenskem pojavil v drugi polovici 19. stoletja, pred tem so bile namreč avtobiografske vsebine običajno izražene v drugih slovstvenih vrstah. Tedaj pa so začele izhajati zlasti avtobiografije politikov, ki so bile osredinjene na avtorjevo življenjsko razvojno pot in se počasi spremenile v žanr z lastnimi pravili. Še v medvojnem obdobju so avtorji sledili tistemu izročilu avtobiografskega pisanja, v katerem je bilo v ospredju prikazovanje razvoja slovenskega naroda v moderno kulturno-politično skupnost. Osrednje mesto je zavzel pisec kot glavni akter, vpet v dramaturški lok zgodovinskega dogajanja. Kot pravi Grdina, moderna nacionalna skupnost terja zapis izkustva svojih najveljavnejših mož in včasih tudi opravičevanje njihove vloge ali pa vsaj razlago njihovega delovanja (Grdina 342). V tem duhu so bili pisani številni spomini. Pogosto je v takratnih avtobiografijah izpričan tudi svetovni nazor oziroma življenjski *credo* posameznika, in mnogokrat se v kontekstu časa razkriva tudi njihovo razumevanje

² Izdan je bil dnevnik škofa Antona Jegliča (2015), dnevnik Barbare Širca, gospodinje iz Žalca iz sredine devetnajstega stoletja, *Babette* (2009), *Korespondenca Jožefine in Fidelisa Terpinca (1825–1858)* (2018), spomini Ane Župančič *Spomini na Otona* (2019), *Ljubezem v pismih: Korespondenca med in Felicito Koglot in Francem Pericem. Aleksandrija–Bilje. 1921–1929* (2020) itd.

spolne vloge (denimo moška čast), predvsem pa zvestoba rodoljubni ideji in svojim vrednotam (Grdina 359).

Pomembne osebnosti slovenske politike so v spominih večinoma govorile o svojem javnem udejstvovanju in narodnopolitičnem delu. Kot meščani so pristajali na ostro delitev javne in zasebne (družinske) sfere, tako da so veljavni možje zelo malo prostora namenili zasebnosti in svojim družinskim članom in članicam, hčeram in soprogam (Vodopivec, »Kako« 32). Izjema so v tem pogledu neuresničeni romantični ideali in »narodne dame«, pobudnice različnih ženskih narodnih aktivnosti, pevke, igralko in pisateljice/pesnice, ki so se udeleževale narodnih srečanj in prireditev (npr. v spominih Josipa Vošnjaka srečamo poglavji o Mariji Murnik in Albinu Adeli Pongratz, Ivan Hribar pa v svojih spominih obuja lik sovražnice slovenstva iz Ljubljane, Line Kreuter Galle). Soproge slovenskih političnih veljakov 19. stoletja so se v objavljenih spominih umaknile v ozadje in so se v njihovih spominskih zapisih pojavile le ob izjemnih dogodkih (Vodopivec, »Kako« 32).

V obdobju med obema vojnama so se moškimi avtobiografijam pridružila dela pisateljic in tudi ta prevzela ista pravila avtobiografskega pisanja. Tako pri obojih srečamo npr. samoopazovanje in težnje po preoblikovanju doživete (Verginella, »Zgodovinopisna« 103), isto strukturo pripovedi, npr. premočrtnost dojemanja življenjske poti, in že zgoraj omenjen okvir kontekstualizacije (vzpostavljanje nacionalne skupnosti). Irena Novak Popov je v svojem članku preučila nekaj biografij avtoric, med njimi tudi novejših, in ugotovila, da je mogoče najti nekaj skupnih značilnosti ženskega pisanja avtobiografij (Novak Popov 54).³ Tako naj bi bilo za obdobje od poznega devetnajstega do zgodnjega dvajsetega stoletja značilno manj izrazito izpovedno-emocionalno doživljanje od intelektualno-spoznavnega. Življenje v njih predstavlja pot približevanja k idealu življenja, k življenjskim idealom, življenje je preizkus moči, volje, zmožnosti in vzdržljivosti do končnega cilja. Ključne teme v njih so nacionalna identiteta, svetovni nazori, izobraževanje in socialna občutljivost ter nepravilni spolni red, ki ga je mogoče prepoznati tudi v družinskih razmerjih. Kot bomo videli, igra v tem kontekstu zelo pomembno vlogo soproga, ki včasih skoraj posebej nepravilne družbene razmere.

³ Glej tudi Šlibar; Mihurko Poniž, »Zwischen« 68.

Samocenzura in ženski pogled

Samocenzura je del cenzure, toda v tem kontekstu lahko obstajajo zelo jasna pravila, kaj je in kaj ni dovoljeno, lahko pa je dopuščeno široko polje nedorečenosti, kjer ni docela jasno, kdaj je prestopljena meja in v katerem primeru te lahko doleti kazen (Dović 11). V takšnih pogojih je samocenzura realnejša grožnja. Dović tako pojmuje samocenzuro kot notranjo napetost boja proti tistemu, kar bi (morda) želel napisati in željo, da se ukloniš normam (18). Gre torej za samoomejevanje avtorja ali avtorice, ki načrtno kroji svoje izražanje zaradi moralnih, političnih, ideoloških in drugih razlogov, včasih pa tudi zunanjih pritiskov, denimo založbe in urednikov. Avtor oziroma avtorica lahko tudi zavestno spremeni svoje delo, da ne bi prišel ali prišla v konflikt z družbo (Troha 96), lahko pa mehanizmi delujejo tudi na bolj nezavedni ravni.

Samocenzura je podobno kot danes delovala tudi v družbi poznega 19. stoletja in brez dvoma so bili v njene sile ujeti tako avtorji kot avtorice. Vendar so bile ženske vpete dvojno. Družbenim prepovedim in pritiskom nosilcev oblasti niso bile podrejene le kot zgolj abstraktni, brezspolni subjekti, temveč so bile ujete tudi kot bitja, ki so bila podvržena spolno zaznamovanim predpisanim kulturnim normam. Kot pravi Katja Mihurko Poniž, konec 19. stoletja spolna identiteta še ni bila tematizirana kot spremenljiva, izmuzljiva ali celo nepodredljiva, obstajale so jasne spolne norme, ki so se vtisnile tudi v pripovedne strukture (Mihurko Poniž, »Začetki« 249). Pisateljice, ki so ponavadi delovale na obrobju pisateljske skupnosti, so bile zato podvržene vrsti omejitev, predvsem pa so bili njihovi teksti izpostavljeni dvojnemu pogledu, skozi oči nacionalne skupnosti in tudi skozi spol. Nekateri tako njihov položaj opredeljujejo z binomom vključenih/izključenih (Chin 14). Ženske tako sodijo v nacionalno skupnost, toda ta skupnost jih zaradi njihovega spola marginalizira in jim prav zaradi njihovega spola vsiljuje nov niz pravil (Yuval Davis 13, 37). S tem vprašanjem se ukvarjajo številni članki, ki iz zgodovinske perspektive odpirajo vprašanja nacionalne skupnosti in spola (Tzanaki 1–21; Mayer 1–22). Ženske nanje včasih odgovorijo z uporom, včasih pa obvladujejo strategije samocenzure tudi z molkom, z izogibanjem problematičnim družbeno-političnim temam.

V nadaljevanju bom predstavila delovanje samocenzure v avtobiografskih zapiskih treh publicistk s preloma stoletja. To bodo Elvira Sittig, poročena Dolinar (1870–1961), Marica Nadlišek, poročena Bartol (1867–1940), in Minka Vasič, poročena Govekar (1874–1950). Življenjske poti vseh treh so bile podobne. Vse so bile rojene v razponu

enega desetletja, ko se je iztekalo 19. stoletje. Bile so učiteljice, ki svojega poklica po poroki niso več opravljale, objavljale so članke v številnih revijah in časopisih, pa tudi daljše tekste, nekateri so bili leposlovnih, drugi bolj publicistični. Delovale so v številnih ženskih društvih in vse so imele otroke. Vendar je bilo med njimi tudi nekaj razlik. Medtem ko Minka Govekar in Marica Bartol po poroki nista več opravljali svojega poklica, je Elvira Dolinar opravljala zelo različne: bila je zaposlena v fotografskem studiu in nato pri časopisu *Tedenske slike*, pomagala je v družinski trgovini in bila v medvojnem obdobju, ko je bila prepoved dela za poročene učiteljice umaknjena, spet zaposlena v šolstvu. Medtem ko sta bila soproga M. Govekar in M. Bartol uradnika, soprogo Elvire Dolinar ni bil zaposlen v državnem ali javnem sektorju in je tako bolj ali manj uspešno vodil svoje podjetniške podvige. Marica Bartol je po prvi svetovni vojni izkusila tudi begunstvo, saj se je morala zaradi pritiska fašistične oblasti preseliti iz domačega Trsta v novoustanovljeno jugoslovansko državo, v Ljubljano. Elvira Dolinar in Marica Bartol sta izkusili tudi revščino.

Avtobiografski zapiski, ki so ostali za njimi, so različne dolžine. Marica Bartol je ustvarjala svoje spomine v daljši sklenjeni obliki, nastali so v medvojnem obdobju, po drugi svetovni vojni pa so bili objavljeni v reviji *Razgledi* (1948). Spomini Elvire Dolinar so ohranjeni v Rokopisnem oddelku Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani, v fondu Erne Muser. Eni izmed njih so zagotovo nastali leta 1949 (»Moje življenje«), drugi niso datirani, so pa tudi ti nastali po drugi svetovni vojni (»Moji spomini«). Prvi obsegajo pet popisanih strani, drugi dvanajst. S svojimi lastnimi besedami je opisala svojo življenjsko pot tudi v zborniku *Slovenska žena* (1927). Za Minko Govekar imamo ohranjenih še nekoliko več krajših avtobiografskih zapisov, tipkopis na treh straneh se denimo nahaja v Arhivu Republike Slovenije, v osebni fondu Minke Govekar; čeprav ni natančno datiran, ga lahko umestimo v obdobje med obema vojnoma. V že omenjenem fondu Erne Muser pa so še drugi spominski zapiski Minke Govekar, ki so strukturirani kot odgovori na zastavljena vprašanja in so nastali leta 1949.

Elvira Sittig, poročena Dolinar

Elvira Sittig je bila rojena v družini nemškega protestanta, geometra, ki ga je poklicna pot zanesla na Kranjsko. Končala je učiteljsko in se zaposlila kot učiteljica, po krajšem obdobju službovanja pa je bila prisiljena zaradi zakonodaje, ki je preprečevala delo poročenim učiteljicam,

službo zapustiti. V obdobju skrbi za naraščajočo družino je kljub vsemu pričela pisati, pri tem pa je zglede iskala daleč stran iz vasi Velika Dolina, kjer je živel. Bila je naročena na tuje feministične časopise, iz katerih je črpala ideje. Sodelovala je pri prvem slovenskem ženskem časopisu *Slovenka* in s svojimi radikalnimi idejami dvigovala prah v slovenski javnosti, tudi zato so jo nekateri biografi označili za »tist(o) žen(o), ki je najvišje postavila cilje. Njeno ime bi morali imenovati na prvem mestu, kadar koli je govor o naprednih stremljenjih slovenske žene« (Mohorič 87). Imeli so jo tudi za prvo slovensko feministko (Štular Sotošek 16). Po prenehanju izhajanja *Slovenke* je E. Dolinar s pisanjem člankov nadaljevala; čeprav so ti izgubili nekdanji feministični naboj, pa jo je še vedno zanimala tudi politika, o tem priča njen podpis na avstrijski pacifistični izjavi žensk iz leta 1915 ali njen protivojni članek iz leta 1911.⁴ Vse to kaže na njene stike v širšem avstrijskem prostoru, vsaj denimo s feministično-socialistično revijo *Neues Frauenleben*, ki jo je izdajal Allgemeiner Österreichischer Frauenverein (Splošno avstrijsko žensko društvo). Pred prvo svetovno vojno najdemo njene članke tudi v drugem nemškem avstrijskem časopisu.⁵

V njenih spominih so mogoče najbolj presenetljivi odlomki, ki se nanašajo na opis njenega partnerja. Pogosto namreč družinske razmere določijo ne le možnost ustvarjanja žensk v 19. stoletju, pač pa tudi njihovo zadovoljstvo z življenjem. V svojih dveh spominskih zapisih E. Dolinar dokaj zagrenjeno opisuje svojega življenjskega sopotnika, tako o njem piše kot o nekom, »ki je v bujni domišljiji sanjal o bajnem bogastvu, ki ga bo dosegel«, nato pa mu je spodletelo, zapadel je v dolgove in izgubil vse (Dolinar, »Moji spomini«). Na drugem mestu pa piše o njem kot o človeku, ki je bil strastni privrženec Marxa in njegove teorije:

[R]azlagal mi je neupravičeno zapostavljanje delovnega ljudstva, kako so delavci brezpravni in zatirani. Odprl se je pred mojimi očmi nov političen svet. O, kako blaga in pravična duša je ta mož, ki tako zagovarja pravice zatiranih. In tako se je zgodilo, da sem se z njim poročila. Toda prekasno sem spoznala, da so vse njegove lepe besede tičejo samo moža. Žena je stvarjenje nižjega reda, ki mora biti njemu podrejena in pokorna. Brezpravno bitje, ki živi samo za njegovo udobnost, ki mu mora biti pokorna in podrejena. (Dolinar, »Moje življenje«)

⁴ »Die Kriegsfaekel Lodert!« *Neues Frauenleben* 23.11 (1911): 300–301; Anon., »Ein Weihnachtsgruss Englischerfrauen an Die Frauen in Deutschland und Österreich«, *Neues Frauenleben* 17.2 (1915): 35.

⁵ »Die Aufgabe der Frau«. *Österreichische Lehrerinnen-Zeitung*, 15. 10. 1900. s. 7; »Geistige-Erziehung: Ein Beitrag zur Gesmüthsbildung«, *Schule und Haus. Zeitschrift zur Förderung der Erziehung und des Unterrichtes* 6 (1901): 10–15.

Po drugi svetovni vojni je marksistična ideologija postala sinonim za pravičnost. S tematizacijo tedaj priljubljene ideje je Elvira Dolinar po vsej verjetnosti želela posebej poudariti, kako težko je bilo njeno življenje, ker je bila podrejena možu, ki v vsakdanjem življenju ni razumel in upošteval njenih potreb in pravic, čeprav je ideale enakosti zagovarjal na načelnem nivoju in se prišteval k sledilcem napredka.

Znano je, da so spomini izpostavljeni spremembam in popravkom, duhu časa, da včasih preprosto bledijo, se spreminjajo, vsrkavajo tuje prvine (Levi 17). Spominjanje je aktiven proces, za katerega so značilne tudi določene uskladitve spomina s kolektivnim spominom. Kot pravi« Maurice Halbwachs, se človek spominja skupaj s člani svoje družbe; spomin predstavlja neko vrsto bojnega polja, kjer je nekaj namenjeno izbrisu, drugo pa se formira v vzpostavljanju novega (Passerini 236). Vstop Marxa v spomine E. Dolinar in navezava na njenega moža po vsej verjetnosti ponazarjata prilagoditev času in aktualnim vrednotam. Pred začetkom stoletja je pri nas le malokdo, celo če je bil član socialdemokratske stranke, poznal Karla Marxa (Vodopivec, *Od Pohlenove* 120). Hkrati pa hrepenenje po bogastvu, ki naj bi bilo značilno za njenega moža, in egalitarnost oz. solidarnost Marxovega nauka, v kar naj bi mož prav tako verjel, težko sovpadata. V tem kontekstu soprogove ocene je zanimivo tudi družinsko ustno izročilo, ki govori o tem, da naj bi za bankrot družine ne bi bil odgovoren soprog, pač pa avtoričin najljubši sin (Faganeli in Seljak).

V nadaljevanju se njena kritična ost naperi tudi proti soprogu Marice Nadlišek, ki naj bi na zahtevo svojega moža odložila uredništvo. E. Dolinar to komentira: »Eto ti enakopravnost!« Vendar pa naj bi tudi sama čutila negotovanje svojega soproga ob pisanju feminističnih člankov (Dolinar, »Moje življenje«). Hkrati naj bi jo po družinskem izročilu soprog podpiral v njenem javnem delovanju oz. naj mu ne bi nasprotoval (Faganeli in Seljak). V avtobiografijah avtoric iz 19. oziroma začetka 20. stoletja osrednje mesto pogosto zavzema notranji razcep, ki so ga čutile zaradi konflikta med družbeno sprejemljivo vlogo žensk in željo po ustvarjanju (Mihurko Poniž, *Literarna* 56). Tako je razlog za feministično opredelitev avtorice v njeni osebni poziciji, saj naj bi ji prav osebne izkušnje dale mislite, zakaj naj bi ženska ne bila enakopravna. Zakaj naj ne bi uživala istih pravic kot mož?

Njene osebne izkušnje torej oblikujejo tudi njeno politično delovanje, če seveda razumemo politično v kontekstu izveninstitucionalnega, ki želi spremeniti razmerja moči v družbi. Sem bi tako lahko umestili tudi njen angažma v ženskih društvih in gibanjih. V spominih E. Dolinar sicer zapiše, »politično se pač nisem mogla udeleževati,

ko pa sem živela vedno na vasi« (Dolinar, »Moje življenje«). Tedanje razumevanje političnega je bilo torej silno ozko, o čemer pričajo tudi zgodovinske raziskave (Selišnik, »Constraints«) in tudi E. Dolinar politično razume v kontekstu političnih institucij. A po današnjih merilih je vendarle delovala politično, prisostvovala je denimo ustanovnemu sestanku Masarykovec, tako da jo lahko umestimo med sopotnike in sopotnice tega kroga. Vse kaže, da je sodila v liberalno napredne mreže in gojila stike s politično aktivno mladino (Schweiger 202). V njenih zapisih se reflektirata dve konfliktni perspektivi: prva je v okvirih koncepta in vrednot, ki jih zavzema moška dominantna pozicija v kulturi (sprejema, da politika ni zanjo), druga pa nas informira o neposredni realnosti ženskih osebnih izkušenj in nas sramežljivo nagovarja z željo (zanima se za politiko, toda spol ji preprečuje angažma) (Rožac Darovec 457).

Še eden izmed dejavnikov, ki naj bi na njeno javno delovanje zelo negativno vplival, naj bi bila konservativnost Kranjske. Tako lahko preberemo, »ker je bila takrat atmosfera v Sloveniji, da mi sigurno ne bi bil noben list članka ponatisnil« (Dolinar, »Moje življenje«), se je temu podredila in iskala možnost objave v širšem avstrijskem prostoru. Kranjska je tudi sicer nosila pečat konservativnosti v stari monarhiji (Melik 196), ženskemu vprašanju pa naj bi bili nenaklonjeni celo napredni krogi. Tako naj bi tudi ti o njej sodili, da gre še za eno »prismojeno učiteljico« (Dolinar, »Moji spomini«). V kontekstu povojne družbe, ko je vse stremelo k spremembam, take zapise seveda lahko pričakujemo, pa vendarle ob podrobnejšem branju njeno feminističnost lahko reflektiramo tudi drugače. Med razlogi, da je prenehala objavljati pri *Slovenki*, denimo navaja prav preveliko feministično radikalnost njene druge urednice Ivanke Anžič Klemenčič, saj naj bi ta zastopala »ne žensko enakopravnost, nego žensko nadvlado« (Dolinar, »Moji spomini«). Toda tudi te zapise in trditve lahko postavimo pod vprašaj, ko poskuša utemeljiti svojo »pravo mero predanosti feminizmu«. V njeni korespondence lahko najdemo tudi druge vzroke za to, da je prenehala z dopisovanjem v *Slovenki*; bili naj bi bolj materialne narave, kot je neizplačevanje honorarja in ignoriranje njenih pisem (Selišnik, »Ivanka«), toda takšni razlogi v idealnem načinu pisanja pravzaprav nimajo prostora, namesto materialnih razlag morajo namreč imeti prednost idealistični.

Ker je samocenzura najpogosteje povezana z molkom, naj osvetlimo še en moment, ki ga sicer v njenih spominih ne srečamo, to je trenutek, ko se je začela identificirati za Slovenko. Kot je bilo že omenjeno, je bila Elvira s srednjima imenoma Leokadie Berte rojena nemškimi staršem,

Theodoru in Thekli Lang. V svojih objavljenih spominih iz leta 1927 piše o tem, kako so jo starši poslali v dekliški internat, ki ga je vodila Irma Huth in kako se je že tam razumela za Slovenko. Zavod je bil nemški, v njem pa »nas je bilo le par Slovenk«, ravno po tej izkušnji naj bi začela intenzivno delovati za slovenski tabor (Govekar, »Elvira« 214). Toda v vseh njenih spominih so identitetna vprašanja in po vsej verjetnosti intenzivni notranji boji, ki so se pred tem dogajali v njej, zamolčani. O zelo intenzivnem preizpraševanju lastne etnične/nacionalne identitete priča le družinsko izročilo (Faganeli in Seljak). Kako je dekle, rojeno dvema prisiljencema iz nemških dežel, sprejelo slovensko identiteto? Kaj se je odvijalo v tej zasebni izobraževalni nemški ustanovi, namenjeni najpremožnejšim ljubljanskim dekletom, kako se je odločila, da se identificira in razume za Slovenko, ostaja odprto. V njenih spominih namreč precej več prostora, tako kot je običajno v avtobiografijah iz konca devetnajstega stoletja in začetka dvajsetega stoletja, zasedajo vrstice, ki pišejo o njenem udejstvovanju v teh bojih po odhodu iz dekliškega internata in o stremljenjih pri vzpostavitvi slovenske skupnosti (Dolinar, »Pred proslavo« 4; Govekar, »Elvira« 214), kar se lepo umešča v pravila žanra.

Marica Nadlišek, poročena Bartol

Marica Nadlišek je bila rojena v Trstu, v družini geometra Štefana Nadliška, ki je bil tesno vpet v lokalno okolje; bil je namreč ustanovitelj političnega društva Edinost in izvoljen v tržaški mestni svet. Obe svoji hčeri je spodbujal k delu v javnosti in tako je tudi Marica, potem ko je postala učiteljica, sodelovala v celi vrsti društev. Poleg tega je pisala članke za tržaški slovenski dnevnik *Edinost*. Bila je prva urednica *Slovenke*, ki je spretno vijugala med progresivnimi silami in tradicionalisti (Mohorič 89), pri življenju je ohranjala prvi slovenski ženski časopis in s tem tudi kontinuirano debato o ženskem vprašanju (Verginella, »Marica«). Tudi po poroki je nadaljevala s pisanjem, vendar naj bi šlo večinoma za krajše leposlovne in publicistične članke. Po preselitvi v Ljubljano se je zelo dobro znašla v novem okolju. Bila je nekaj časa odgovorna urednica *Ženskega sveta*. Njeni članki so izhajali v slovenskih dnevnikih in ženskih časopisih.

Spomini Marice Bartol so v nekaterih segmentih podobni spominom E. Dolinar: tako kot Elvira Dolinar tudi ona o svojem možu ne piše preveč laskavo. »On, moj mož, je seveda prvega dne sedel in igral v kavarni do poznega večera. Spominjam se, kako sva ga nekega večera

čakali z mamó ob oknu, ker je šlo že proti deveti uri in sva se bali, da se mu ni kaj zgodilo. Kaj sva vedeli siroti! ... In če sva šla, se je kmalu obrnil, spremil me do vrat in šel svojo pot v kavarno ... ves svoj prosti čas (je) prebil v kavarni. Če denarja ni imel, je gledal in kibiciral.« (Bartol 368–369) Prav zaradi prepira v hiši naj bi tudi opustila uredništvo *Slovenke*, mož pa naj bi bil tudi sicer zelo nerazumevajoč: med drugim ji do svoje upokojitve ni zaupal, koliko zasluži. Sin se je na te zapise odzval s pripombo, da »mama ni poznala ne življenja ne moških« in da je bil oče skromen, zvest, zanesljiv mož, redka izjema. Podobno kot v primeru E. Dolinar torej družinsko izročilo omili njegovo pozicijo in sin Vladimir Bartol v objavljenih spominih v opombi pod črto postavi pod vprašaj mamino interpretacijo doživljanja zakonske skupnosti, po ugotovitvah M. Verginelle pa naj bi nekatere odlomke tudi umaknil iz objavljenega članka (Verginella, »Zgodovinopisna« 106–107). Hkrati pa njen zapis vendarle preseneča s svojo kritičnostjo, neznatilno za javno objavo, pa tudi z drugačnostjo od moških avtobiografij, saj ti o svojih soprogah nikoli ne pišejo tako kritično, oziroma če se z njimi ne razumejo dobro, namesto besed govori njihova odsotnost.

V pripovedi M. Nadlišek pa ne srečamo le kritičnosti, beremo tudi presenetljive izpovedi ljubezni. Tako v svojih spominih razkrije čustva do poročenega Janka Kersnika, le ta naj bi se razvila med njima kot čudež, ki se je rodil in se nato ohladil (zlasti z njegove strani). V avtobiografijah slovenskih politikov podobnih primerov skoraj ni, na podoben način morda izstopa le Josip Vošnjak, ki v svojih spominih v posebnem poglavju »Sentimentalni roman brez romantičnih dogodkov«, na dolgo in široko popisuje svojo zaljubljenost v dekle, ki pa se zaradi socialnih in narodnostnih razlogov ni realizirala v poroki. V njegovih spominih kar zadeva ženske nastopa samo ta izjema, Josip Vošnjak svoje soproge v spominih ne omenja, verjetno zato, ker je bila »skromna viničarska hči«, ki jo je po dveh nezakonskih otrocih končno poročil. Na koncu poglavja »Sentimentalni roman« je Vošnjak zapisal, da se je nekoliko nemoško poukvarjal s temo. Primerljivega izstopa iz ženskosti M. Bartol po tem, ko je sama tematizirala vlogo svojega moža in simpatij, sicer ne moremo očitati, saj njeno pisanje očitno sodi v ženski svet. Hkrati pa se lahko vprašamo, ali to idealizacijo lahko razumemo (kot razlaga njen sin), kot znak njenega tragičnega razumevanja sveta, razočaranosti, mogoče celo kot izraz »svetobolja«?

Ženske se v svojih spominih zagotovo pogosteje predajajo dogodkom iz družinskega življenja, moški pa poudarjajo dogodke povezane s poklicnim ali javnim udejstvovanjem (Rožac Darovec 450). V kontekstu nezavedne samocenzure smo tako lahko manj presenečeni,

da Marica Nadlišek ne omenja svojega zelo obsežnega publicističnega delovanja, polemike, ki jo je vodila s škofom Antonom Mahničem ali svojega dela v *Ženskem svetu*, ženskih društvih (npr. Splošno slovensko žensko društvo, Kolo jugoslovanskih sester) ali v številnih primorskih društvih, ki so po koncu prve svetovne vojne vzniknili v Ljubljani, kamor se je selilo vse večje število migrantov iz Kraljevine Italije (Klub Primork, Jugoslovanska straža, Branibor). M. Bartol je tako na nek nezaveden način pristala na javno (politično)/zasebno dihotomijo.

Minka Vasič, poročena Govekar

Minka Vasič se je rodila v družini zdravnika Ljudevita Vasiča, ki je bil manj politično aktiven kot oče Marice Bartol. Tudi ona je bila po izobrazbi učiteljica in je po poroki opustila svoje delo. Njeno zanimanje za literaturo se je pozneje kazalo ne zgolj v leposlovnih krajših delih, pač pa tudi prevodih, poleg tega je pisala daljša publicistična besedila oziroma knjige z gospodinjskimi nasveti za ženske. Minka Govekar je svoje članke pisala večinoma za slovenske tiskane medije, sodelovala pa je tudi s Čehinjami, z revijo *Ženská revue*, ki jo je v Brnu izdajala Zdenka Wiedermanova. Med drugim je bila tudi urednica *Slovenske gospodinjice*. Poleg tega je bila zelo dejavna v ženskih društvih v jugoslovanskem okviru. Nekatero avtorice so jo, podobno tako kot E. Dolinar, poimenovala za »prvo slovensko feministko« (Hočevar 266).

Minka Govekar v svojih spominih krši manj socialnih norm kot zgoraj obravnavani avtorici, tudi njen soprog je povsem drugače opisan. Na vprašanje, kaj jo je najbolj izpolnjevalo v življenju, je tako odgovorila »zveza z možem, ki sem ga razumela in je tudi on mene kolikor toliko razumel« (glej Osebni fond Minka Govekar). Nič čudnega torej, da sta Minka in Fran Govekar v Ljubljani predstavljala idealen par (Hočevar 266). M. Govekar je mož v intelektualnih podvigih podpiral in spodbujal. Nekoliko negativno je označen le na dveh mestih; tako naj bi bil »morilec romantičnih idealov«, ki jih je ubil, ko ji je v branje priporočal Tolstoja, saj se je takrat začela zavedati vse tragike življenja, in pa ker je na poroko z njim čakala dolgih pet let. Zlasti zadnja opomba je zanimiva v luči dejstva, da je za večino meščanskih deklet od seznanitve z bodočim možem do končne poroke običajno preteklo pet let. Zakonske zveze so se ponavadi sklepale po daljšem preudarku, hkrati pa so morali biti izpolnjeni tudi določeni gmotni pogoji. Po vsej verjetnosti njena zamera izhaja iz dejstva, da je bila pred poroko noseča in se je tako z njo mudilo, Fran Govekar pa

tega ni najbolje razumel (Moravec, 103). M. Govekar seveda še zdaleč ni bila edina noseča nevesta, tudi med zelo vidnimi meščankami jih najdemo nekaj. Nosečnost je bila včasih tudi sredstvo, s katerim so v poroko prepričale oklevajočo družino.

V svojih dveh biografijah M. Govekar precej na dolgo opisuje svoje aktivnosti v društvih, pisanje člankov, prevajanje in stike s češkimi feministkami. Podobno kot pri E. Dolinar so aktivnosti za pravice žensk predstavljene kot vir ponosa – vse dokler ne postanejo preveč subverzivne in radikalne. Tako v članku iz leta 1924, napisanem ob njeni petdesetletnici, lahko preberemo: »Pri vsem tem delu pa ga. Minka ni niti najmanj 'feministka' v proslulem pomenu te besede. Nasprotno: vzorna gospodinja je, dobra in srečna žena in mati.« (»Minka Govekarjeva« 3) Prav tako v svojih drugih zapisanih spominskih izpostavi: »Sem feministka v dobrem pomenu te besede, napredna in svobodomiselnna, dasi ne brezverska.« (glej Osebni fond Minka Govekar) V nadaljevanju tudi piše, da je, denimo, proti feminističnim zahtevam, ki so bile tedaj popularne in so zahtevale enake možnosti žensk na trgu dela; tovrstne zahteve so bile namreč proti zaščitni delavski zakonodaji za matere (Thébaud 74).

Zaključek

Vse tri ženske pripovedi o sebi v središče postavljajo zasebno, družino, partnerja, intimno dogajanje in prav v tem se najbolj razlikujejo od avtobiografij, ki so jih napisali moški. Delitev na javno in zasebno sfero, ki je zaznamovala družbo 19. stoletja, še zdaleč ni bila presežena, čeprav v vsakdanjem življenju nikoli ni bila zares upoštevana. Toda mehanizmi prisile in delitve, ki so iz nje izhajali, so žensko potiskali v družino in ji jemali pravico do nastopa v političnem. Umik političnega delovanja v biografijah E. Dolinar in M. Bartol in nakazovanje v smeri »moje delovanje ni bilo politično« tako zagotovo govorita o marginalnem položaju žensk. Ženske sicer so članice nacionalne skupnosti in v skladu s konvencijami pisanja avtobiografije v devetnajstem stoletju vse pišejo o svojem delovanju na manifestacijah za slovenstvo, o svojem sodelovanju v procesu vzpostavljanja slovenske skupnosti, hkrati pa zavzemajo zaradi spolno določenih vlog v svojih avtobiografijah zelo drugačno pozicijo in za narod delujejo iz obrobja (nepolitično). Ženske tako obdaja precej več omejitev kot pisce, njihova razdvojenost med osebnim in političnim pa je precej bolj opazna kot pri moških avtobiografijah, kjer je zasebno večinoma potisnjeno v molk.

Ženske so v svojih spominih osvojile moški »racionalni« pogled oziroma takratni pogled družbe, o čemer zgovorno pričajo molk E. Dolinar ob oblikovanju lastne nacionalne identitete ali besede M. Govekar, ko se je opredeljevala ob izrazu feminizem. Vendarle pa je ženska perspektiva, ta zamolčani, včasih samocenzurirani kanal, občasno vendarle prišla na plano z opisom majhnih in velikih zamer. Vprašanje, kako predstaviti lastno ustvarjalnost in ambicije, da ne bi bile preveč ogrožajoče, vse to je neprestano sililo ženske v samocenzuro. V tem kontekstu igrajo pri vseh treh pomembno vlogo tudi otroci, ki naj bi zelo zmanjšali količino časa, namenjeno za literarno in publicistično delovanje (Bartol 370; Osebni fond Minka Govekar; Govekar 214). Kljub vsemu pa je število člankov, ki so jih objavile, še vedno presenetljivo, ustvarjalna sila v njih je bila močna in zdi se skoraj, kot da so otroci uporabljeni kot sredstvo, da se njihovo delo po poroki še dodatno minimalizira. Naj ob koncu dodam le še to, da iz vseh spominov veje občutje časa, čustvena krajina devetnajstega stoletja, ki je imela rada ideale in strastno ljubezen, ki se je običajno družila s tragiko in trpljenjem.

VIRI

- Bartol, Marica. »Iz mojega življenja«. *Razgledi* 3.4/5–9 (1948): 152–160; 246–250; 364–371; 408–415.
- Dolinar, Elvira. »Moje življenje«. Narodna in univerzitetna knjižnica, Rokopisni oddelek, Ms 1432. Fond Erne Muser. Zbirke. VIII. 1.5. Dolinar Elvira.
- Dolinar, Elvira. »Moji spomini«. Narodna in univerzitetna knjižnica, Rokopisni oddelek, Ms 1432. Fond Erne Muser. Zbirke. VIII. 1.5. Dolinar Elvira.
- Dolinar, Elvira. »Pred proslavo 50 letnice mature na ljubljanskem učiteljišču«. *Jutro*, 29. 7. 1938. 4.
- Faganeli, Maja, in Kristina Seljak. »Intervju o Elviri Dolinar«. Seminarška naloga pri Zgodovini žensk 2016/2017. Univerza v Ljubljani. Filozofska fakulteta.
- Govekar, Minka. »Elvira Dolinar«. *Slovenska žena*. Ur. Minka Govekar. Ljubljana: Splošno slovensko žensko društvo, 1927. 213–216.
- Grafenauer, Bogo. *Struktura in tehnika zgodovinske vede: Uvod v študij zgodovine*. Ljubljana: Univerzitetna založba, 1960.
- Hočevar, Pavla. »Minka Govekarjeva«. *Ženski svet* 2.12 (1924): 265–267.
- »Minka Govekarjeva. Ob petdesetletnici njenega rojstva«. *Jutro*, 28. 10. 1924. 3.
- Mohorič, Milena. »Marica Bartol«. *Modra ptica* 11.5 (1939/1940): 84–90.
- Moravec, Dušan. *Pisma Frana Govekarja. Prva knjiga*. Ljubljana: SAZU, 1978.
- Osebni fond Minka Govekar. Arhiv Republike Slovenije, AS 1666. Škatla 1.
- Schweiger, Karel. »K zgodovini slovenskega socializma«. *Naši zapiski* 11.7–8 (1914): 200–206.

LITERATURA

- Chin, Grace V. S. »Expressions of self-censorship: ambivalence and difference in Malaysian and Singaporean Chinese women's prose writings in English«. *A Multidisciplinary Journal* 6. 1 (2005/2006): 13–34.
- Dovič, Marijan. »Totalitarna in post-totalitarna cenzura: od trde k mehki?«. *Primerjalna književnost* 31.3 (2008): 9–20.
- Grdina, Igor. »Avtobiografija pri Slovencih v drugi polovici 19. stoletja«. *Slavistična revija* 40.4 (1992): 341–363.
- Koron, Alenka. »Roman kot avtobiografija«. *Slovenski roman*. Ur. Miran Hladnik in Gregor Kocijan. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete, 2003. 191–200.
- Koron, Alenka. »Avtobiografija in naratologija: sodobne pripovednoteoretske kategorije v raziskavi avtobiografskih pripovedi«. *Jezik in slovastvo* 53.3–4 (2008): 7–21.
- Levi, Primo. *Potopjeni in rešeni*. Ljubljana: Studia Humanitatis, 2003.
- Luthar, Oto. *Med kronologijo in fikcijo*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče, 1993.
- Mayer, Tamar. »Gender Ironies of Nationalism. Setting the Stages«. *Gender Ironies of Nationalism: Sexing the Nation*. Ur. Tamar Mayer. London; New York, NY: Routledge, 2012. 1–23.
- Melik, Vasilij. *Slovenci 1848–1918. Razprave in članki*. Maribor: Založba Litera, 2002.
- Mihurko Poniž, Katja. »Začetki ženskega avtobiografskega diskurza na Slovenskem«. *Avtobiografski diskurz*. Ur. Alenka Koron in Andrej Leben. Ljubljana: Založba ZRC, 2011. 247–260.
- Mihurko Poniž, Katja. *Literarna ustvarjalka v očeh druge_ga: Študije o recepciji, literarnih stikih in biografskem diskurzu*. Nova Gorica: Založba univerze v Novi Gorici, 2017.
- Mihurko Poniž, Katja. »Zwischen 'Fact and Fiction': Zofka Kveder als feministische Ikone in den Werken ihrer Zeitgenossen und Zeitgenossinnen (Auto)biographischer Diskurs und Feminismus.« *Literarische Freiräume. Festschrift für Neva Šlibar*. Ur. Vesna Kondrič Horvat, Dejan Kos, Andrea Leskovec in Špela Virant. Ljubljana: Založba FF, 2019. 65–77.
- Novak Popov, Irena. »Štiri ženske avtobiografije«. *Jezik in slovastvo* 53.3/4 (2008): 53–67.
- Passerini, Luisa. *Ustna zgodovina, spol in utopija. Izbrani spisi*. Ljubljana: Studia Humanitatis, 2008.
- Perenič, Urška. Dnevnik kot literarnozgodovinski vir: Tagebuch 1844 Louise Crobath. *Slavistična revija* 67.3 (2019): 425–439.
- Rožac Darovec, Vida. »Metodološki in teoretični problemi ustne zgodovine«. *Acta histriae* 14.2 (2006): 447–467.
- Selišnik, Irena. »Constraints and Limitations of Women's Right to Vote in Carniola: Concepts, Activities and Perceptions«. *Politisches Handeln von Frauen in der Habsburgermonarchie, 1780–1918*. Ur. Barbara Haider-Wilson und Waltraud Schütz (v tisku).
- Selišnik, Irena. »Ivanka Anžič Klemenčič od mlade do 'stare feministke'«. *Slovenka. Prvi ženski časopis (1897–1902)*. Ur. Marta Verginella. Ljubljana: Založba FF, 2017. 27–38.
- Studen, Andrej, in Katarine Kobilica. *Volja do dela je bogastvo. Mikrozagodovinska študija o ljubljanskem stavbnem podjetniku Matku Curku (1885–1953) in njegovi družini*. Ljubljana: Nova revija, 1999.

- Šlibar, Neva. »Ženski (avto)biografski diskurz: o njegovi subverzivnosti in potrebi po uzaveščanju njegovih pravil«. *Delta: revija za ženske študije in feministično teorijo* 2.1/2 (1996): 64–77.
- Štular Sotošek, Karmen. *Žensko časopisje na Slovenskem*. Ljubljana: NUK, 1997.
- Thébaud, Françoise. »The Great War and the Triumph of Sexual Division«. *A History of Women: Toward a Cultural Identity in the Twentieth Century*. Ur. Thébaud, Françoise. Cambridge, MA; London: The Belknap Press of Harvard University Press, 1998. 21–75.
- Troha, Gašper. »Socialistična in demokratična cenzura v Sloveniji«. *Primerjalna književnost* 31.3 (2008): 95–101.
- Tzanaki, Demetra. *Women and Nationalism in the Making of Modern Greece: The Founding of the Kingdom to the Greco-Turkish War*. London: Palgrave Macmillan, 2009.
- Verginella, Marta. »Marica Nadlišek Bartol, prva urednica Slovenke«. *Slovenka. Prvi ženski časopis (1897–1902)*. Ur. Marta Verginella. Ljubljana: Založba FF, 2017. 17–26.
- Verginella, Marta. »Zgodovinopisna raba avtobiografskih virov in značilnosti ženskega biografskega pisanja«. *Autobiografski diskurz*. Ur. Alenka Koron in Andrej Leben. Ljubljana: Založba ZRC, 2011. 95–108.
- Verginella, Marta. *Suba pašta, pesek in bombe: vojni dnevnik Bruna Trampuža*. Koper: Univerza na Primorskem, 2004.
- Vodopivec, Peter. »Kako so ženske na Slovenskem v 19. stoletju stopale v javno življenje. Prispevek k zgodovini žensk v slovenskem prostoru (1848–1900)«. *Zgodovina za vse* 1.2 (1994): 30–44.
- Vodopivec, Peter. *Od Pohlinove slovnice so samostojne države: slovenska zgodovina od konca 18. stoletja do konca 20. stoletja*. Ljubljana: Modrijan, 2006.
- Vošnjak, Josip. *Spomini*. Ljubljana: Slovenska matica, 1982.
- Yuval Davis, Nira. *Gender & Nation*. London: Sage Publication, 1998.

Self-censorship, Family Interpretation and the Influence of Legitimate Narrative on Autobiographies of Women

Keywords: Slovenian literature / Slovenian women writers / nineteenth century / autobiography / self-censorship / Dolinar, Elvira / Govekar, Minka / Bartol, Marica

This article presents a comparative analysis of the autobiographies of Elvira Dolinar, Minka Govekar, and Marica Bartol, analyzing them in the context of the Slovenian autobiographical genre that developed at the end of the nineteenth century. All three women were protagonists of the Slovenian women's movement, active as writers, translators, and publicists. The analysis presents their interpretations of the life story, along with a thematization of their narratives and argumentations, as well as the style of the narrative, which sometimes speaks openly about important life decisions and sometimes remains silent. In this context, the broader historical context is also considered. Their interpretations of life stories are compared to the corresponding interpretations of their lives by family members and the "official narrative." Within this framework, it will become evident how self-censorship can be discerned in the texts and what its goal was. It will be shown that in cases of self-censorship, there are similar but also different themes that are subject to self-censorship, and these will be explored through "different versions of the story."

1.01 Izvirni znanstveni članek / Original scientific article

UDK 821.163.6.09:305-055.2

DOI: <https://doi.org/10.3986/pkn.v46.i1.09>